

JEZIK KOT KAZALEC STANJA MEDETNIČNIH ODNOSOV

Albina Nečak Lük

Uvod

V raziskavi o medetničnih odnosih in etnični identiteti v slovenskem etničnem prostoru¹ je sklop vprašanj namenjen osvetlitvi sociolingvističnih vidikov položaja v treh narodnostno mešanih okoljih. Poleg povezav med narodnostno pripadnostjo in maternim jezikom smo proučili sporazumevalno zmožnost, sporazumevalno dejavnost ter jezikovna stališča v raziskavo vključenih prebivalcev iz vrst manjšine in večine. Na izbiro jezika sporazumevanja na stičnih jezikovnih območjih vpliva vrsta dejavnikov individualne in družbene narave. Jezikovno prilagajanje, to je približevanje govornega sloga sogovorniku ali oddaljevanje od njegovega sloga, je namreč v veliki meri odvisno od tega, kako govorci dojemajo družbeni položaj lastne skupnosti ter položaj skupnosti, s katero sobivajo na skupnem prostoru. Procesi približevanja in/oziroma oddaljevanja med etnijami v etnično mešanem prostoru se na ravni interakcije odslikavajo v smereh jezikovnega prilagajanja. V družbenih skupnostih, ki težijo k uravnoteženemu družbenemu položaju, se produktivni odnosi med etnijami izražajo kot vzajemno jezikovno (konvergentno) prilagajanje. Disjunktivne procese pa spremlja jezikovno odmikanje (divergenca).

V Sloveniji je na narodnostno mešanih območjih vzpostavljena institucionalna dvojezičnost, oprta na funkcionalno dvojezičnost pripadnikov manjšine in večine. Koncept dvosmerne dvojezičnosti ponuja možnost in hkrati implicira vzajemno jezikovno prilagajanje rojenih govorcev iz vrst obeh jezikovnih skupnosti. To podmeno skušamo v raziskavi preveriti. Ob analizi sporazumevalne dejavnosti respondentov iz vrst večine in manjšine skušamo prepoznati naravo jezikovnega stika ter ugotoviti, v kateri smeri teče jezikovno prilagajanje med večino in manjšino. Hkrati ugotavljamo, katere intervenirajoče spremenljivke vplivajo na izbiro jezika ter na smer govornega prilagajanja. Osrednje zanimanje velja sociolingvističnemu položaju na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre. Posamezne pojave na tem območju pa poskušamo ovrednotiti s

¹V pričujočem prispevku predstavljamo nekaj podatkov na to temo iz gradiva, ki je bilo zbrano v okviru raziskovalnega projekta "Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru" (izvaja ga raziskovalna skupina Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani, nosilka prof. dr. Albina Nečak Lük). Raziskava je naravnana interdisciplinarno, longitudinalno in primerjalno ter proučuje kazalce narodnostne identitete ter razmerja med etnijami v stiku na obeh straneh slovenske meje. Junija 1994 so bili zbrani podatki na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre. V vzorcu je bilo 702 polnoletnih oseb, ki so odgovorile na vprašanja v vprašalniku (bodisi v slovenski ali v italijanski inačici). Leta 1996 smo raziskavo ponovili na istem vzorcu. Vprašalnik je obsegal izbrane tematske sklope. Sestavo vzorca glej v prispevku M. Medvešek: Metodološki okvir raziskave v Slovenski Istri.

pomočjo podatkov o jezikovnem prilagajanju na drugih stičnih jezikovnih območjih (vzdolž slovensko madžarske meje).

Položaj pripadnikov manjšin (narodnih, etničnih, jezikovnih in drugih) se ob tem ponuja opazovanju na dveh dopolnjujočih se oziroma prekrivajočih se ravneh: Prva je dejavnost države, regionalnih in lokalnih administrativnih oblasti in zadeva pripravo formalne (ustavni in drugi pravni instrumenti) in predmetne podlage (institucionalne možnosti in implementacija pravnih določil v praksi), potrebne za etnično samouresničitev ter kulturno in pa jezikovno kontinuiteto manjšinskih skupnosti. Na drugi strani pa ne gre zanemariti socialno psihološke dimenzije sobivanja različnih etnij na določenem območju, t.j. spoznati velja tudi subjektivni pogled na učinkovanje predmetne stvarnosti, saj jo pripadniki etnij v stiku lahko različno zaznavajo in v skladu s temi zaznavami tudi vrednotijo. Te zaznave vplivajo na počutje, (posledično pa tudi na ravnanje) ljudi na narodnostnem območju, kar se na polju medetničnih odnosov preslikava v paleto procesov bodisi kot strpnost, sprejemanje in sožitje bodisi kot nestrpnost, odklanjanje in odmikanje. Socialno psihološki procesi, ki se odvijajo v medetničnih odnosih, so v veliki meri odvisni od stopnje vitalnosti etnij v stiku, hkrati pa vplivajo na dojemanje ljudi o vitalnosti lastne skupnosti in tako posredno tudi na samo etnolin-gvistično vitalnost.

Če iz opisanega zornega kota pogledamo položaj na obeh narodnostno mešanih območjih (v Prekmurju in v Slovenski Istri) v Sloveniji, glede načelnega pristopa in opredmetenja formalnih določil v praksi ni treba skrbeti. Država bi izpit opravila tudi pri strožji mednarodni arbitraži. Kako prebivalci doživljajo skupno življenje na narodnostno mešanih območjih in ukrepe namenjene manjšin pa vemo le po drobcih in po intuiciji.

Zato smo z vrsto vprašanj poskušali prepoznati stališča Italijanov (manjšine) in Slovencev (večine) do nekaterih dejavnikov, ki so pomembni za položaj italijanske skupnosti. Refleksijo sociolingvistične predmetnosti na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre je mogoče zaslediti v sporazumevalni praksi pripadnikov manjšine in večine (1.) Na govorno obnašanje oziroma prilagajanje delujejo poleg družbenih faktorjev tudi individualni. Upoštevati velja značilnosti in potrebe govorca, njegovo sporazumevalno zmožnost in stališča. V prispevku ugotavljamo sovpadanje med narodnostno pripadnostjo in izpričano materinščino respondentov. (1.1.). Analiziramo jezikovno znanje (1.2.) in rabo jezika v javnih (1.3.) govornih položajih. Podobo o sociolingvističnem položaju dopolnjujemo z analizo podatkov o trendih apostazije (2.), kakor se kažejo v pogledih respondentov na narodnostno pripadnost drugih (2.1.) ter v njihovih izjavah o spreminjanju lastne etnične pripadnosti (2.2.). V zaključku razčlenjujemo podatke o pogledih respondentov na ohranjanje etničnih razlik (3).

1. Jezikovno znanje in sporazumevalna dejavnost

1.1. Materni jezik

Izjave o narodnostni pripadnosti in maternem jeziku se vedno ne pokrivajo. Razhajanja je mogoče razlagati kot kazalec spreminjanja etničnosti oziroma kot jezikovni premik (language shift). Do jezikovnega premika pa prihaja zlasti v neuravnoteženem družbenem položaju, ko je enemu od jezikov onemogočen dostop do javnih govornih položajev ali postopoma izgublja funkcijo sredstva sporazumevanja v javnosti. Vendar je ob interpretaciji povezave med narodnostno pripadnostjo in maternim jezikom potrebna previdnost. Upoštevati je treba, da je pri osebah iz narodnostno mešanih zakonov opredelitev za določeno narodnost kompleksen pojav, prav tako pa je pri takšnih osebah delikatna opredelitev materinščine. Razhajanj med izjavami o narodnostni pripadnosti in maternem jeziku torej ni mogoče vedno interpretirati z asimilacijskimi razlogi.

Materni jezik smo opredelili z Unsescovo definicijo: "jezik, ki ga je oseba osvojila v zgodnjem otroštvu v krogu družine (prave ali nadomestne)". Odstopanja med narodnostno pripadnostjo in maternim jezikom so prisotna pri pripadnikih vseh v raziskavo vključenih skupnosti. Vendar je ujemanje med izjavljeno pripadnostjo določeni narodnostni skupnosti ter opredelitvijo jezikova te skupnosti kot materinščine visoko. Odmik je najvišji pri skupini *drugi* in najmanjši pri Italijanih. Vsekakor velja razloge za razhajanje pri Slovencih in Italijanih iskati tudi v deležu respondentov, ki izhajajo iz narodnostno mešanih družin.

Preglednica 1.: Materni jezik respondentov glede na narodnostno pripadnost

Narodnost	Slovenci	Italijani	<i>Drugi</i>
Materni jezik	%	%	%
Slovenski	82.8	7.1	10.3
Italijanski	4.2	88.5	15.4
Drugi	13.0	4.4	74.4
N	408	182	78

1.2. Jezikovna zmožnost

Sporazumevalna dejavnost je tesno povezana z jezikovnim znanjem. Podatke o jezikovnem znanju smo pridobili s pomočjo samoocene. Kriterij je torej bil izrazito subjektiven. Zato smo za pojasnjevanje jezikovnega znanja uporabili več pristopov. Pridobili smo samooceno znanja prvega in drugega jezika, in sicer narečne in knjižne zvrsti (1.2.1.), primerjalno oceno znanja slovenskega in italijanskega jezika glede na štiri jezikovne veščine (1.2.2.) ter oceno razumevanja pisnih in ustnih besedil v slovenskem in italijanskem jeziku (1.2.3.).

1.2.1. Samoocena znanja maternega in drugega jezika

Preglednici o samooceni znanja slovenskega in italijanskega jezika oziroma njunih zvrsti v prvi vrsti opozarjata na različno zahtevnost respondentov glede na njihovo narodnostno pripadnost. Očitno je kriterij Slovencev pri vrednotenju znanja lastne materinščine zahtevnejši kakor kriterij Italijanov. Tako je mogoče razložiti dejstvo, da so si Italijani pripisali pomembno višjo raven znanja materinščine kakor Slovenci. Seveda so možne tudi kakšne druge razlage.

Preglednica 2.: Samoocena znanja slovenskega knjižnega jezika in narečja

Samoocena	zelo/ precej dobro		srednje dobro		precej/ zelo slabo		ne zna	
	k. j. %	nareč. %	k. j. %	nareč. %	k. j. %	nareč. %	k. j. %	nareč. %
Zvrsti								
Narodnost								
Slovenci	70.1	75.1	23.7	16.1	4.9	6.4	1.2	2.7
Italijani	41.7	37.9	34.6	26.9	18.7	26.3	4.9	8.8
Drugi	50.0	59.0	30.8	28.2	19.2	10.3	1.3	2.6

Preglednica 3.: Samoocena znanja italijanskega knjižnega jezika in narečja

Samoocena	zelo/ precej dobro		srednje dobro		precej/ zelo slabo		ne zna	
	k. j. %	nareč. %	k. j. %	nareč. %	k. j. %	nareč. %	k. j. %	nareč. %
Zvrsti								
Narodnost								
Slovenci	30.7	30.0	32.1	25.8	28.0	22.7	9.3	11.5
Italijani	89.0	92.3	8.2	4.4	2.2	2.1	0.5	1.1
Drugi	23.0	35.9	16.7	24.4	48.7	24.3	11.5	15.4

Pri Slovencih torej velja razmišljati o večji kritičnosti glede znanja materinščine, predvidevamo pa lahko, da imajo strožji kriterij tudi glede znanja drugega jezika, italijanščine. Po drugi strani pa lahko visoko raven znanja italijanske materinščine, kakršno so si pripisali Italijani, mogoče tolmačiti kot znamenje trdne zasidranosti maternega jezika pri Italijanih, njegovega ohranjanja in prepričljive etnojezikovne vitalnosti italijanske skupnosti.

Poleg tega pa podatki glede jezikovnega znanja pri skupini *drugi* implicite opozarjajo na način pridobivanja jezikovnega znanja. Sorazmerno visoko raven znanja slovenskega in italijanskega narečja in manjšo raven znanja obeh knjižnih jezikov pri skupini *drugi* je namreč mogoče pripisati dejstvu, da so oba druga jezika pridobivali v prvi vrsti ob neposredni sporazumevalni izkušnji in manj pri formalnem jezikovnem pouku.

Glede na visoko raven znanja materinščine, knjižnega jezika in narečja, je mogoče sklepati, da je učinek jezikovnega načrtovanja v Slovenski Istri ugoden za italijansko skupnost. Takšno razlago opravičuje tudi sorazmerno visok delež Slovencev, ki obvladajo italijanski jezik. Glede na razmerje ob samooceni znanja drugega jezika pri obeh skupnostih, slovenskega pri Italijanih in italijanskega pri Slovencih, bi lahko sklepali, da v Slovenski Istri dvojezičnost ni tipična samo za pripadnike italijanske manjšine, temveč se delež dvojezičnih med Slovenci močno približuje deležu dvojezičnih Italijanov. Po analogiji lahko sklepamo, da so, kakor pri materinščini, Slovenci postavili strožji kriterij kakor Italijani tudi pri samooceni znanja drugega jezika. Podmena o visokem deležu obojesmerne dvojezičnosti je torej upravičena.

1.2.2. Primerjalna ocena znanja slovenskega in italijanskega jezika

Gornjo trditev potrjuje tudi primerjalno vrednotenje znanja slovenskega in italijanskega jezika glede na štiri jezikovne spretnosti, razumevanje, sporočanje, branje in pisanje ter ocena zmožnosti razumevanja slovenskih in italijanskih pisnih in ustnih besedil.

Preglednica 4.: Primerjalna ocena znanja slovenskega in italijanskega jezika

Slovenski jezik	razume		govori		bere		piše	
Respondenti	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.
Boljše kot ital.	77.0	2.0	79.8	2.7	79.3	2.7	82.1	7.2
Enako kot ital.	20.9	43.1	18.8	30.7	18.6	39.7	15.7	28.3
Slabše kot ital.	1.2	54.9	1.3	66.7	2.1	57.6	2.1	64.4

Pri vseh jezikovnih spretnostih Italijani pomembno višje ocenjujejo svoje znanja maternega, italijanščine v primerjavi z drugim, slovenskim jezikom. Poleg tega izstopa podatek o visokem deležu respondentov italijanske narodnosti, ki si pripisujejo enakovredno znanje obeh jezikov. Delež Italijanov, ki so slovenščino označili kot svoj močnejši jezik, je zanemarljiv z izjemo zmožnosti pisanja.

Delež Slovencev, ki so si pripisali boljše znanje italijanskega jezika kakor slovenskega, je zanemarljiv, znaten pa je delež Slovencev, ki se imajo za enakomerno dvojezične, vendar je pomembno manjši kot pri Italijanih.

1.2.3. Razumevanje slovenskih in italijanskih besedil

Preverjanje zmožnosti razumevanja slovenskih in italijanskih pisnih in ustnih besedil podpira informacijo o jezikovnem znanju, ki smo jo dobili z drugimi postopki. Prisotnost funkcionalne dvojezičnosti pri obeh skupinah respondentov, Slovencih in Italijanih, je očitna: zasidranost v materinščini spremlja visoka stopnja razumevanja drugega jezika.

Preglednica 5.: Razumevanje slovenskih in italijanskih besedil

Besedilo	slov. pisno		slov. ustno		ital. pisno		ital. ustno	
	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.
Respondenti								
Razume vse	96.0	38.2	96.3	46.4	42.3	91.4	44.9	92.8
Razume vsebino	2.9	44.1	3.4	39.2	36.0	8.6	35.9	5.2
Razume kakšno poved	0.3	8.6	-	7.2	8.7	-	8.7	0.7
kakšno besedo	0.8	5.9	0.3	5.9	8.2	-	6.9	-
Ne razume	-	3.3	-	1.3	4.8	-	3.7	1.3

Podatki dopuščajo sklepanje, da izjave o italijanskem maternem jeziku sovpadajo z dominantnim položajem tega jezika v govornem repertoarju pripadnikov italijanske skupnosti. To pomeni, da je eden od ciljev jezikovnega načrtovanja na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre izpolnjen: Italijani dosegajo visoko sporazumevalno zmožnost v maternem jeziku, poleg tega pa je v zajetnem obsegu prisotna funkcionalna dvojezičnost pri pripadnikih italijanske narodnosti in slovenskega naroda. Nekoliko preseneča le sorazmerno skromno znanje slovenskega jezika pri respondentih italijanske narodnosti glede na to, da gre za državni jezik. Znanje tega jezika je namreč neizogibno potrebno za prostorsko mobilnost pripadnikov italijanske skupnosti. Ob tej priložnosti ne preverjamo alternativne možnosti, namreč, da Italijani sami menijo, da jim je glede na skupinske pravice na ozemlju s statusom institucionalne dvojezičnosti zagotovljena tudi zaželjena družbena mobilnost na samem narodnostno mešanem območju.

1.3. Sporazumevanje v javnosti

Jezikovno dejavnost smo umestili v več govornih položajev z različno stopnjo formalnosti, od najbolj formalnega govornega položaja na sodišču, preko sporazumevanja v šoli in vrtcu, v banki, na pošti, izbire jezika v cerkvi in na delovnem mestu, do sporazumevanja v javnih govornih položajev manj formalne narave, kakor na primer v trgovini, na avtobusu, pri športu, itd.

1.3.1. Izbira jezika glede na govorni položaj

Respondente smo vprašali, kateri jezik uporabljajo v navedenih govornih položajih. Izbirali so lahko med naslednjimi odgovori: samo slovensko, večinoma slovensko, oba jezika enako, večinoma italijansko, samo italijansko, drugo, nima stikov. Ob pripravi podatkov za preglednico 6 smo združili odgovore na naslednji način: samo in večinoma slovensko = slovensko, samo in večinoma italijansko = italijansko. V statistični analizi smo odgovore "drugo" in "nima stikov" izločili.

Preglednica 6.: Izbira jezika sporazumevanja v javnosti

Jezik	slovensko		oba jezika		italijansko	
	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.
<u>Respondenti</u>	%	%	%	%	%	%
Položaj						
Šola	91.5	16.4	3.9	12.5	3.1	71.1
Vrtec	93.5	16.6	3.8	14.3	2.1	69.0
Sodišče	97.6	59.0	2.4	18.0	-	24.0
Avtobus	93.2	43.7	5.3	35.9	1.5	20.4
Cerkev	95.6	29.0	2.9	36.4	1.5	34.6
Trgovina	93.6	37.4	5.2	45.3	1.2	17.3
Pošta	95.0	52.2	3.7	33.1	1.2	14.6
Banka	95.3	50.0	3.7	36.0	0.9	14.1
Delovno mesto	86.8	28.3	11.0	33.3	2.1	38.4
Gostilna	95.7	31.9	7.2	48.6	0.3	19.4
Ambulanta	95.3	57.7	3.7	26.6	0.9	15.8
Kulturno društvo	90.8	21.5	7.1	48.1	2.2	29.6
Šport	90.4	32.9	9.2	45.6	0.4	21.6
Družbene funkcije	91.1	35.1	8.1	41.4	0.8	23.3

Predstavitev izbire jezikov v govornih položajih zunaj družine pokaže, da je govorno prilagajanje na območju Slovenske Istre pretežno enosmerno. Prilagajajo se v glavnem Italijani, bodisi z enakomerno rabo obeh jezikov ali s pretežnim sporazumevanjem v slovenščini. Delež Slovencev, ki uporabljajo oba jezika v posameznih govornih položajih se giblje med 2.4 (na sodišču) in 11 odstotki (delovno mesto), medtem ko je delež Slovencev, ki uporabljajo izključno italijanski jezik zanemarljiv. Dokaj visoka raven znanja italijanskega jezika, kakor so jo izpričali Slovenci, se torej ne udejanja v večjem obsegu pri sporazumevalni dejavnosti v javnih govornih položajih, še zlasti ne v takšnih z visoko stopnjo formalnosti. O usmeritvi k sožitju govori nekoliko večji delež obojesmernega govornega prilagajanja na delovnem mestu.

Vendar o uravnoteženem družbenem položaju na narodnostno mešanih območjih govori predvsem govorno obnašanje pripadnikov manjšine in prisotnost njihove materinščine v njihovi sporazumevalni dejavnosti. Naši podatki kažejo, da se Italijanom zdi raba italijanskega jezika bolj samoumevna v tistih govornih položajih, kjer je celotna organizacija dela v italijanskem jeziku, namreč v šoli in v vrtcu. Nepričakovano nizek je delež italijanskega jezika na sodišču, glede na to, da naj bi ta ustanova zagotavljala pravico do uporabe maternega jezika vsem državljanom ne glede na narodnost (torej tudi tujcem, ne le pripadnikom manjšin). Nadaljnje raziskovanje lahko pokaže, ali so razlogi povezani z jezikovno organizacijo dela sodišča ali s stališči rojenih govorcev italijanskega jezika in njihovim poznavanjem manjšini zagotovljenih pravic.

Pa tudi sicer nakazujejo podatki o govornem obnašanju respondentov italijanske narodnosti v javnosti potrebo po nadaljnjem raziskovanju razlogov za dokaj nizko raven vključevanja njihove materinščine. Glede na to, da so si pripisali visoko oceno znanja italijanskega jezika, bi bilo treba razloge iskati bodisi v realizaciji pravnih do-

ločil o institucionalni dvojezičnosti, bodisi v socialno psiholoških dejavnikih, ali v obojem.

1.3.2. Ocena prisotnosti italijanskega jezika v javnem življenju

V naši raziskavi smo poskušali poiskati razlog v percepciji respondentov glede možnosti rabe italijanskega jezika v posameznih javnih govornih položajih. ugotoviti smotorej želeli, ali je mogoče povezati govorno obnašanje s percepcijo respondentov o realizaciji pravnih norm v sporazumevalni praksi. Svoja stališča in poglede na jezikovno organizacijo življenja na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre so respondenti izpričali z odgovori na dve vprašanji.

Prvo zadeva splošno oceno o prisotnosti italijanskega jezika v javnem življenju (prireditve, obvestila, razglasi, dvojezični napisi, itd.). Odgovori na to vprašanje kažejo obrnjeno sliko glede na narodnost respondentov. Večina Slovencev (76.7 odstotka) meni, da je italijanščine ravno dovolj, za večino Italijanov (62.7 odstotka) pa je je premalo. Da je italijanščine dovolj meni 30.7 odstotka Italijanov, 6.5 odstotka pa prisotnosti italijanščine ni moglo oceniti. Med Slovenci ocene ni podalo 12.4 odstotka respondentov, 6.3 odstotka meni, da je prisotnost italijanskega jezika prevelika, 4.5 pa misli, da je premajhna.

1.3.3. Pogled na možnosti za rabo italijanskega jezika v javnih govornih položajih

Zgornjo podobo podrobneje osvetljujejo podatki o posameznih govornih položajih. Respondenti so svoj pogled na ustrezno jezikovno organizacijo sporazumevanja v ustanovah in drugih javnih govornih položajih ovrednotili z odgovorom na vprašanje o možnostih za uporabo italijanskega jezika. Izbirali so lahko med trditvami, da je možnosti za rabo italijanskega jezika "preveč", "ravno prav", "premalo".

Pri respondentih slovenske narodnosti z deležem med 59.2 (na sodišču) in 88.5 odstotka (v trgovini) prevladujejo odgovori, da možnosti za rabo italijanskega jezika ravno pravšnje. Italijani so bolj kritični. Delež Italijanov, ki menijo, da so možnosti za rabo italijanščine ravno pravšnje v osmih govornih položajih (v šoli, v vrtcu, v cerkvi, v trgovini, na pošti, v banki, v gostilni, v kulturnem društvu) sicer presega delež nezadovoljnih, vendar sta oba deleža, razen v primeru šole in vrtca, dokaj blizu. V šestih govornih položajih (na sodišču, na avtobusu, na delovnem mestu, v ambulanti, pri športu) pa je po mnenju večine respondentov italijanske narodnosti premalo možnosti za rabo njihovega jezika.

Primerjalna analiza je pokazala, da se govorno obnašanje respondentov italijanske narodnosti in njihova percepcija glede možnosti rabe italijanskega jezika v istem govornem položaju ne pokrivata. Govorni položaj "na delovnem mestu", n. pr. so uvrstili med položaje, kjer je možnosti za rabo italijanskega jezika premalo, hkrati pa je delež rabe tega jezika prav v tem položaju med najvišjimi. Zato smo opravili primerjavo o percepciji glede možnosti rabe italijanskega jezika v javnosti med respondenti italijanske narodnosti, ki ta jezik v glavnem ali pretežno uporabljajo in onimi, ki ga ne uporabljajo. Pri nobenem govornem položaju razlike med obema skupinama niso statistič-

no pomembne. Lahko torej sklepamo, da dejanska raba italijanskega jezika ni povezana z percepcijo o možnostih rabe tega jezika v javnosti.

2. Pogled na etnično pripadnost

Podatke o jezikovni dejavnosti in o precepciji glede pristotnosti italijanskega jezika v sporazumevalni praksi v javnosti dopolnjujejo pogledi respondentov na etnično pripadnost kot nespremenljiv ali spremenljiv atribut človekove identitete.

Na vitalnost kakšne etnične skupnosti namreč kažejo tudi trendi apostazije. Pogled na permeabilnost etničnih meja je eden od kazalcev stanja medetničnih odnosov. Stališča do opuščanja narodnostne pripadnosti in opredelitev za drugo etnijo smo poskušali prepoznati s pomočjo dveh vprašanj. Zanimalo nas je, ali so naši respondenti občutljivi za pojave prehajanja iz ene etnije v drugo pri drugih osebah različnih narodnosti (2.1.). Po drugi strani pa nas je zanimalo, ali imajo tudi osebne izkušnje glede spreminjanja izjav o lastni narodnostni pripadnosti, torej, ali so se sami kdaj opredelili kot pripadniki kakšne druge etnije in ne tiste, v katero so bili vrojeni (2.2.).

Hkrati smo želeli ugotoviti, ali se percepcija pojava apostazije in lastnega drsečega opredeljevanja razlikujeta glede na narodnostno pripadnost, ki so jo sodelujoči v naši raziskavi izpričali ob vprašanju "Kateri etnični skupnosti čutite, da pripadate?".

2.1. Prepoznavanje etnične pripadnosti drugih

Ob vprašanju o osebah, ki živijo v Slovenski Istri in se včasih iz različnih razlogov ne izrekajo za svojo temveč za kakšno drugo narodnost, je slaba tretjina vprašanih odgovorila, da takšne ljudi pozna. Pokazalo se je, da narodnost respondentov ob tem igra pomembno vlogo. Zdi se, da pojav z večjo občutljivostjo registrirajo pripadniki italijanske narodnosti kakor Slovenci in *drugi*. Samo dobra polovica Italijanov ne pozna nobenega Slovenca, slaba polovica pa nobenega Italijana, ki bi se kdaj izrekel za kakšno drugo narodnost. Pri Slovencih in *drugih* je ta delež pomembno višji.

Naslednja ugotovitev ob tem vprašanju je, da vprašani niso izpričali pomembnih razlik glede poznavanja oseb slovenske oziroma italijanske narodnosti, ki se ne izrekajo za svojo temveč za kakšno drugo narodnost.

Tudi ob tem se respondenti Italijani pomembno razlikujejo od Slovencev in *drugih*.

Hkrati pa je zanimivo, da respondenti slovenske in italijanske narodnosti poročajo, da poznajo več primerov "odtujitve" med pripadniki lastne kakor med pripadniki druge skupnosti.

Preglednica 7.: Poznavanje oseb, ki se izrekajo za kakšno drugo narodnost

Poznam osebe:	veliko		precej		malo		nič		N
	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.	
Respondenti									
Slovenci	4.6	1.5	6.4	5.4	17.4	17.8	71.6	75.3	409
Italijani	9.3	8.2	8.7	15.8	25.1	29.0	56.8	47.0	183
Drugi	1.3	3.8	5.1	3.8	15.4	17.9	78.2	74.4	78

2.2. Izrekanje etnične pripadnosti

Vprašanje o izrekanju za kakšno drugo narodnost se povezuje z ravnanjem respondentov ob izjavah o njihovi lastni narodnostni pripadnosti. Zanimalo nas je, koliko respondenti sami čutijo, da je etnična identiteta ena izmed identitet spremenljive narave, ki jo je mogoče podrediti kakšnim drugim interesom. Podatki kažejo, da je le malo vprašanih pogosto spreminjalo izjavo o svoji narodnostni pripadnosti (1.3 odstotka), nekaj več je respondentov, ki se jim je to zgodilo redkokdaj (10.0 odstotka). Večina respondentov (88.5 odstotka) pa se ni znašla v položaju, da bi se izrekli za kakšno drugo narodnost.

Glede na narodnostno pripadnost respondentov so na deklarativni ravni največje vztrajanje oziroma zavezanost lastni skupnosti pokazali Slovenci (90.5 odstotka jih je izjavilo, da se nikoli niso izrekli za kakšno drugo narodnost). Nekoliko bolj ohlapen odnos do izjavljanja narodnostne pripadnosti so izpričali Italijani (87.9 odstotkov jih ni nikoli spremenilo narodnosti). Nagnjenje k apostaziji pa je najbolj izraženo pri skupini *drugi*, med katerimi se je kar dobra petina kdaj izrekla za drugo narodnost (79.2 odstotka *drugih* ni nikoli spremenilo narodnosti).

Ob tem velja opozoriti na povezavo z mešanimi zakoni. Etnične meje so namreč bolj zabrisane v primeru oseb iz mešanih zakonov, ki se po naravi stvari lahko priznavajo k eni ali drugi etniji ali obema hkrati. Na slednji pristop zaenkrat naletimo le izjemoma.

3. Pogled na procese približevanja oziroma oddaljevanja med etnijami

Med vprašanji, ki implicitno osvetljujejo počutje (vitalnost) pripadnikov italijanske narodnosti v Sloveniji in odnos Slovencev do te skupnosti, je zanimiva prognoza o prihodnosti in usodi italijanske manjšine v Slovenski Istri. Optimističen pogled Italijanov na to vprašanje je mogoče interpretirati kot visoko raven samozavedanja, življenjske energije skupnosti in skrbi za etnično kontinuiteto: slaba tretjina Italijanov meni, da se bo njihova skupnost v Slovenski Istri številčno okrepila. Enakega mnenja je dobra desetina Slovencev. Pri vprašanih obeh narodnostih prevladuje mnenje, da se bo italijanska manjšina ohranila na današnji ravni. Pri večjem deležu Italijanov kakor Slovencev pa se pojavljajo tudi črne napovedi o usodi italijanske manjšine.

Preglednica 8.: Pogledi na prihodnost italijanske manjšine v Slovenski Istri.

Prihodnost italijanske manjšine	Slovenci	Italijani
1. številčno se bo okrepila	10.8	29.4
2. ohranila se bo na današnji ravni	67.2	43.8
3. v prihodnosti bo izginila	4.2	9.2
4. že izginja	4.2	8.5
5. ne poznam	13.6	9.2

Stališča pripadnikov *drugih narodnosti* glede tega vprašanja so blizu stališčem Slovencev.

Medetnične odnose in dojemanje propustnosti etničnih meja implicitno osvetljujejo tudi predstave vprašanih o ohranjanju oziroma odpravljanju etnične raznolikosti. Po eni strani osvetljujejo stališča večine do drugih etničnih skupnosti, njihovo sprejemanje oziroma / ali odklanjanje. Po drugi strani pa gre za implicitno izpoved želje po spreminjanju položaja oziroma odnosov med večino in manjšino oziroma za kazalec vitalnosti manjšinske skupnosti.

Vprašani so izbirali med tremi odgovori. Razlike med etničnimi skupnostmi v Slovenski Istri naj: 1. izginejo, 2. ohranijo naj se kot kulturne posebnosti, 3. obdržijo in uveljavljajo naj se v javnem življenju (institucionalna dvojezičnost, politična participacija, itd.).

Kot odsev zavzemanja Slovenije za etnični pluralizem in pozitivne ukrepe pri zaščiti narodnih manjšin velja tolmačiti prevladujoče stališče, naj se razlike med etničnimi skupnostmi ohranjajo v sferi javne interakcije. Takšno stališče ima slaba polovica vprašanih (48.8 odstotka). Tretjina vprašanih (33.6 odstotkov) se je odločila za ohranjanje kulturnih razlik med etnijami. Kljub pretežno pozitivnemu odnosu do etnične raznolikosti v Slovenski Istri pa je delež vprašanih, ki bi najraje videli, da razlike med etnijami izginejo sorazmerno visok (17.5 odstotka).

Podrobnejša analiza pokaže, da so stališča do navedenega vprašanja tesno povezana z narodnostno pripadnostjo respondentov in da se glede na narodnost vprašanih pomembno razlikujejo.

Preglednica 9.: Stališča do ohranjanja razlik med etnijami

Razlike	naj izginejo	ohrani naj se kultura	ohranijo naj se v javnem življenju	N
Respondenti				
Slovenci	19.5	36.9	43.7	339
Italijani	10.4	22.0	67.7	164
Drugi	25.8	46.8	27.4	62

Za ohranjanje razlik oziroma za njihovo manifestacijo v javnem življenju se zavzemajo zlasti Italijani. Skupina *drugi* si želi predvsem ohranjanje kulturnih razlik, v tej skupini pa je tudi največji delež tistih, ki menijo, da bi bilo najbolje, če bi razlike med etnijami izginile. Respondenti slovenske narodnosti se v pomembnem obsegu zavedajo

pomembnosti uravnoveženega družbenega položaja na narodnostno mešanem območju, kar se kaže v deležu tistih, ki menijo, naj se razlike obdržijo v javnem življenju. Kulturnega pluralizem je pomembna vrednota še za dobro tretjino respondentov slovenske narodnosti, ki se zavzemajo za ohranitev kulturne raznolikosti. Vendar je tudi delež Slovencev, ki bi želeli, da bi razlike med etnijami izginile, torej jim je blizu etnična homogenost območja Slovenske Istre, vreden pozornosti. Veljalo bi pronikniti v vsebino tega stališča in proučiti tudi njegovo konativno sestavino.

Namesto zaključka

Na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre lahko govorimo o vzpodbudnih rezultatih institucionalne dvojezičnosti zlasti glede ohranjanja materinščine pripadnikov manjšin in razvijanja funkcionalne dvojezičnosti pri pripadnikih obeh etnij.

Hipteza o vzajemnem govornem prilagajanju ni bila potrjena. Funkcionalna dvojezičnost, ki smo jo v visokem deležu ugotovili pri respondentih slovenske narodnosti, se ne manifestira v sporočanjejski dejavnosti v javnih govornih položajih. Gotovo pa tvori produktivno podlago za uporabo italijanskega jezika pri pripadnikih manjšine.

Po drugi strani pa je govorno obnašanje pripadnikov italijanske etnije, kar zadeva rabo njihove materinščine nekoliko presenetilo glede na podmeno o institucionalnih možnostih, ki naj bi bile zagotovljene v javnih govornih položajih. Naravo razlogov za takšno govorno obnašanje bo treba še raziskati in jih skušati prepoznati s kakšno bolj pronicljivo metodologijo.

Literatura:

Baker, C. (1992). *ATTITUDES AND LANGUAGE*. Multilingual Matters. Clevedon, England.

Fishman, J. A., (1989). *LANGUAGE AND ETHNICITY IN MINORITY SOCIOLINGUISTIC PERSPECTIVE*. Clevedon and Philadelphia: Multilingual Matters.

Fishman, J. A. (1990), »WHAT IS REVERSING LANGUAGE SHIFT AND HOW CAN IT SUCCEED?« In IVth International Conference on Minority languages, Vol. I, D. Gorter et al. (eds.), 5-36, Clevedon and Philadelphia: Multilingual Matters.

Garvin, P.L., Mathiot, M., (1977). *THE URBANIZATION OF THE GUARANI LANGUAGE: A PROBLEM IN LANGUAGE AND CULTURE*. In *Readings in the sociology of language*, Fishman J.A. (ed.), 365-374. Mouton Publishers, The Hague, Paris, New York.

Giles, H., Johnson, P. (1987). **ETHNOLINGUISTIC IDENTITY THEORY: A SOCIAL PSYCHOLOGICAL APPROACH TO LANGUAGE MAINTENANCE.** *International Journal of the Sociology of Language*, 68, 69-99.

Giles, J., Bourhis, R.Y., Taylor, D. M. (1977). **TOWARDS A THEORY OF LANGUAGE IN ETHNIC GROUP RELATIONS.** In *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*, J. Giles (ed.), 307-384. London and New York: Academic Press.

Gumperz, J.J. (1990). **THEORY AND METHOD IN PLURIGLOSSIA: THE INTERPRETATIVE ANALYSES OF LANGUAGE USAGE.** V: *Aspetti metodologici e teorici nello studio del plurilinguismo nei territori dell'Alpe-Adria*, 33-49, Udine.

Hafner Fink, M. (1993). **MEDETNIČNI ODNOSI V SLOVENSKEM ETNIČNEM PROSTORU.** Metodološka izhodišča, podatki, vzorec, indeksi. *Razprave in gradivo / Treatises and documents* 28, 15-27, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Klinar, P. (1991). **OD ETNIČNEGA PLURALIZMA K INTERKULTURALIZMU.** *Migracijske teme*, Zagreb, 7 (1), 29-45.

Luther, D. (ed.) (1992). **ETHNOKULTURELLE PROZESSE IN GROSS-STADTEN MITTELEUROPAS.** Bratislava: Slowakische Akademie der Wissenschaften - Institut für Ethnographie.

Nečak Lük, A. (1993). **MEDETNIČNI ODNOSI V SLOVENSKEM ETNIČNEM PROSTORU.** *Razprave in gradivo / Treatises and Documents*, 28, 5-14, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Nečak Lük, A. (s sodelavci) (1994). **VPRAŠALNIK IN SUMARNI PREGLED REZULTATOV. MEDETNIČNI ODNOSI IN NARODNA IDENTITETA V SLOVENSKI ISTRI.** Raziskovalni projekt: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.

Skutnabb - Kangas, T. (1981). **BILINGUALISM OR NOT. The Education of Minorities.** *Multilingual Matters* 7, Clevedon and Philadelphia: Multilingual Matters.

Sussi, E., Sedmak, D., TIHA ASIMILACIJA: PSIHOLOŠKI VIDIKI NACIONALNEGA ODTUJEVANJA. Trst: Založništvo tržaškega tiska.

Tajfel, H. (1978). **STUDIES IN INTERGROUP BEHAVIOUR.** London and New York: Academic Press.

Weinreich, U. (1974). **LANGUAGES IN CONTACT.** Mouton, The Hague - Paris.

Summary

Language as an indicator of the state of interethnic relations

Within the research study of interethnic relations and ethnic identity in the Slovene ethnic territory, a number of questions is dedicated to the highlighting of the sociolinguistic aspects of the situation in the three ethnically mixed territories. Apart from the links between ethnic affiliation and mother tongue, we studied communicative competence, communicative activity and language attitudes of the majority and minority members participating in the research. The choice of language of communication in areas of contact languages is affected by a number of individual and social factors. Language adaptation, i.e. approaching of one's style of spoken language to the language of collocutor, or, on the other hand, drawing away from the respective collocutor's style depends, to a large degree, upon the manner in which speakers perceive the social status of their own community and the status of the co-habiting community. Processes of approaching and/or drawing away between ethnic communities in an ethnically mixed territory region, reflect, at the level of interaction, in directions of language adaptation. In social communities which gravitate towards a balanced social situation, constructive relations between ethnic communities are expressed as mutual language (convergent) adaptation. Disjunctive processes, however, are accompanied by language divergence.

In Slovenia institutional bilingualism has been established in the ethnically mixed regions. It is based upon the functional bilingualism of minority and majority members. The concept of two-directional bilingualism offers an opportunity, implying at the same time, the mutual language adaptation of native speakers pertaining to both the language communities. The attempt of our research is to verify this assumption. Analyzing communicative activity of majority and minority respondents, our study attempts to recognize the nature of language contact, as well as ascertain the direction of the flow of the language adaptation between majority and minority. At the same time, the study provides an answer to the question which intervening variables affect the choice of language and the direction of language adaptation. The focus of our interest is the sociolinguistic situation in the ethnically mixed region of Slovene Istria. Individual phenomena in this region are evaluated by means of data regarding language adaptation in other areas of contact languages (along the Slovene-Hungarian state border).